

אוריינט אקספרס

ביטאון לעניינים מזרח תיכוניים
מטעם תלמידי המחלקה ללימודי המזרח התיכון
אוניברסיטת בר-אילן
סיוון תשס"ט – מאי 2009

תוכן העניינים

דבר המערכת – עמ' 3

האינטרנט בעולם הערבי והמוסלמי - דמותו של מנהיג – סקירת אתרי האינטרנט

של ראשי מדינות במזרח התיכון - ד"ר טל פבל – עמ' 4

סעודיה - אונס הנערה מקטיף: סיפורו של המשפט שמסעיר את סעודיה –

ד"ר יוסי מן – עמ' 7

ארצות הברית והמזרח התיכון - "מה שהיה הוא שיהיה...אין חדש תחת השמש":

השוואה בין מדיניותו המזרח תיכונית של הנשיא קנדי ובין מדיניותו של הנשיא

לאובאמה - חלק א' – ד"ר יהודה בלנגה – עמ' 8

הסכסוך הערבי-ישראלי - חיפה בין אפריל (1948) למאי (2007) –

ד"ר ישראל בן-דור – עמ' 12

לבנון - הפנינה – מרגלת יהודייה בלבנון – דני נאור – עמ' 15

עורך: ד"ר יוסי מן

כתובת לתגובות: orient.express.biu@gmail.com

© כל הזכויות שמורות למערכת אוריינט אקספרס

ההפצה מותרת. המעוניינים להשתמש בתכנים מתוך הגיליון יעשו זאת באישור מערכת

אוריינט אקספרס

דבר המערכת

האירועים במזרח התיכון חולפים בקצב מסחרר. עד שמתחילים לעכל אירוע אחד, כבר עוברים למשנהו. ביבי ביקר בארצות הברית והתקשורת עסקה בהשלכות הביקור תוך בחינת כל אמירה שיצאה משני הצדדים, האמריקני והישראלי, ובהתראה מפני משבר צפוי עם ארצות הברית. הנכד של נשיא מצרים חסני מבראכ מת בצורה מסתורית, ובישיבת ממשלה אותה ניהל נשיא מצרים, הוא נראה חולה ומותש. שתי מדינות, לבנון ואיראן, ילכו בחודש הקרוב לקלפיות והתקשורת הישראלית מדווחת בהרחבה (ואף בהפחדה) לגבי האפשרויות והתרחישים השונים. בלבנון נעצרה "רשת ריגול" הקשורה בישראל (לפחות כך אומרים), והעיתון הגרמני "דר-שפיגל" טען שחזבאללה אחראי לרצח רפיק אל-חרירי. עלינו להמתין ולעקוב בזירות אחר עניינים אלו והשלכותיהם על האזור.

המדיניות האמריקנית כלפי המזרח התיכון, נוגעת בכולנו. בגיליון זה ובגיליון הבא נגיש שני מאמרים העוסקים בעניין זה. כמו כן נמשיך לעקוב אחר אתרי האינטרנט בעולם הערבי. מאמרים וכתבות נוספות, עוסקים בהיסטוריה של העיר חיפה, בפרשת אונס שמסעירה את סעודיה ובעלילותיה של מרגלת יהודיה שריגלה בלבנון בשנות החמישים. אנו מאחלים לכם קריאה מהנה וחג שבועות שמח.

צוות אורינט אקספרס

בשער עם כיוון השעון:

- אורהאן פאמוק – סופר תורכי - התמונה נלקחה מתוך: http://fullmoonfever.files.wordpress.com/2007/10/pamuk_orhan-200505122.gif
- אום כולתום – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.asharqalawsat.com/2006/06/02/images/tvsupplement.366186.jpg>
- היפאא והבי – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.artonline.tv/Entertainment/NewsDetails.aspx?newsID=5877>
- נשיא מצרים חסני מבראכ – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.assabeel.info/inside/print.asp?id=7375&version=6068§ion=80>
- שליט לוב, מעמר קדאפי – התמונה נלקחה מתוך: <http://foad5.blogfa.com/8609.aspx>
- הזמרת הלבנונית נאנסי עג'רם – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.x3x2.com/vb/showthread.php?t=12044>
- הזמרת הלבנונית פירוז – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.drdcha.com/vb/showthread.php?t=53769>
- הסופר המצרי נגיב מחפוט – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.misrians.com/event.php>

האינטרנט בעולם הערבי

דמותו של מנהיג – סקירת אתרי

האינטרנט

של ראשי מדינות במזרח התיכון

האינטרנט מהווה מקור לסיכויים ולסיכונים, הן לממשלים והן למשתמשים במזרח התיכון. מחד גיסא, אזורנו הינו בעל שיעור גידול עצום בחדירת האינטרנט וזאת בהתאם לאופייה של כל מדינה, השלטון בה ומטרותיו. מאידך גיסא, מדינות האזור הינן בין המחמירות ביותר בהגבלת האינטרנט והצרת צעדי המשתמשים וזאת באמצעות חקיקה, הגבלות כלכליות, מעצרים ועוד. במקביל, משמש האינטרנט עבור ממשלים אלו כלי תעמולה להעצמת דמותה של המדינה והעומד בראשה.

תמונת עבדאללה השני, מלך ירדן מתוך אתר האינטרנט שלו

ניתן לומר כי אתרי האינטרנט של ראשי מדינות באזורנו מהווים כר לבחינת דמותם של המנהיגים השונים ולליבון ההבדלים הקיימים בין מדינות ריכוזיות, מלוכניות ורב מפלגתיות, בעיקר לאור קיום שוני בשיעור החופש וחדירת האינטרנט בכל מדינה. זאת בהתבסס על בחינת אתריהם של מנהיגי המזרח התיכון מ-15 מדינות שונות.¹

¹ החיפוש אחר האתרים הנדונים בוצע באמצעות אתרים שונים ובכלל זה אתר האנציקלופדיה החופשית ויקיפדיה וכן [אינדקס ערבי](#). כמו כן בוצעו חיפושים במנוע החיפוש גוגל באמצעות מילות מפתח שונות, כל זאת במטרה לנסות ולהקיף את הקיים ככל האפשר ולאתר את האוכלוסייה הרלוונטית באמצעים מגוונים. המדינות והאתרים שנבדקו הם: [איראן](#) – האתר

מרבית מנהיגי המזרח התיכון פעילים באינטרנט באמצעות אתרים, בין אם אלו מוקדשים לאיש ובין אם למשרה - אתרי מוסד הנשיאות הכוללים בין השאר התייחסות לאיש הממלא את התפקיד.

אולם, ניתן למצוא מספר יוצאי דופן מעניינים: למרות חיפוש באמצעים שונים ברחבי האינטרנט, לא נמצאו עדויות לקיום אתרים רשמיים ופעילים למספר מנהיגי מדינות מהגדולות וחשובות באזורנו - סוריה, מצרים וערב הסעודית. יצוין, כי הן מבין המדינות המחמירות ביותר בהגבלות השלטוניות על האינטרנט במזרח התיכון. שלושתן אף נכללו על-ידי הארגון "[עיתונאים ללא גבולות](#)" ברשימת 15 המדינות המוגדרות כ"אויבות האינטרנט".

עם זאת, קיימים אזכורים באתרי האינטרנט, לנשיאים במדינות אלו. בסוריה מצוי אזור יעודי במסגרת אתר סוכנות הידיעות הסורית, במצרים אתר הנשיאות לא פעיל כלל ומצוי בבניה מזה זמן ובערב הסעודית מצוי אזור המוקדש למלך הנוכחי כחלק מאתר קיים. כמו כן, לא אותרו

של [נשיא איראן](#), אתר נוסף המוקדש [לנאומי הבלוג](#) של הנשיא וכן האתר של המנהיג הרוחני [עלי ח'אמנאי](#). [אלג'יריה](#) – אתר [הנשיאות](#), [בחריין](#) – האתר של המלך [בו סלמאן](#), [דובאי](#) – האתר של שליט דובאי [שיח' מוחמד אבן ראשד אל מכתום](#) וכן זה של בת זוגו הנסיכה [היא בת חסיין](#), [ירדן](#) – האתר של המלך [עבדאללה](#) ושל אשתו [ראניא](#) וכן זה של אביו [המלך חסיין](#), [כווית](#) – האתר של האמיר [שיח' צבאח אל אחמד אל ג'אבר אל צבאח](#), [לבנון](#) – האתר של [נשיא לבנון](#), [לוב](#) – האתר של [מעמר אל-קדאפי](#), [מצרים](#) – אתר [הנשיאות](#) (לא פעיל), [סוריה](#) – לנשיא בשאר אל-אסד לא נמצא אתר רשמי מטעם המדינה; באתר סוכנות הידיעות הסורית מצוי [אזור](#) המוקדש לנשיא. כמו כן קיים אתר פרטי לכבודו של [הנשיא](#) ושל [אביו](#), בשתי כתובות שונות, כמו גם מספר כתובות רשמיות בלתי פעילות - [bsharassad.org](#), [bsharassad.com](#), [assad.org](#), [עיראק](#) – אתר [הנשיאות](#), [ערב הסעודית](#) – האתר של המלך [עבדאללה אבן עבד אל-עזיז אל סעוד](#), זה של המלך המנוח [פאחד בן עבד אל-עזיז](#) וכן האתר של הנסיך [פיצל אבן סלטאן אבן מוחמד אבן עבד אל-עזיז](#), [קטר](#) – האתר של האמיר [שיח' חמד בן ח'ליפה אל ת'אני](#) וכן זה של בת זוגו [שיח'ה מוזה בת נאצר אל-מסנד](#), [תוניסיה](#) – אתר הבחירות של הנשיא [זיין אל-עאבדין בן עלי](#) וכן אתר [הנשיאות](#), [תימן](#) – האתר של הנשיא [עלי עבדאללה צאלח](#).

מתן אפשרות לעבור לגרסאות בשפות אחרות. עם זאת קיימים אתרים (דוגמת זה של שליט בחריין) הפעילים רק בשפה הערבית.

במדינות רב מפלגתיות דוגמת לבנון ואלג'יריה קיימת חלוקה ברורה בין הנשיא ובין מוסד הנשיאות. ניתן למצוא באתרים במדינות אלו תמונה קטנה למדי של הנשיא ובה ניבטת דמותו של נושא משרה לבוש חליפה. לעומת זאת, במדינות הריכוזיות יותר ניתן למצוא את תמונתו של נשיא איראן מברך על רקע שמיים ועננים משמע הייתה ברכתו ברכת אל. בתוניסיה מצויות תמונות בהן מחיך הנשיא באתר מערכת הבחירות שלו, אך באתר הנשיאות הוא כבר מצולם בראש ישיבת ממשלה ובה הנוכחים מרכינים ראשם כמעט בהכנעה. הגדיל לעשות שליט לוב הניבט בפרופיל קשוח על פני כל האוקיינוס האטלנטי ובין שני חלקי מפת העולם (הצבועה ירוק, כמובן) ואף גדול ממנה.

עם זאת, במרבית אתרי השליטים המלוכניים ניבטות דמויות מחויכות על פי רוב, לעתים כשל סב חביב (כך נראה גם נשיא עיראק באתרו). נראה כי הגדיל לעשות המלך עבדאללה אשר בפרופיל אודותיו מצויות שתי תמונות ובהן פניו המחייכות; באחת הוא ספק מחיך בטוב לב בעוד השנייה מתמקדת בעיקר בעיניו. אמיר דובאי, גם אם נראה בתמונותיו חמור סבר, מזוהה ברוב המקרים בשמו הפרטי מחמד או כשיח' מחמד.

מרבית האתרים של שליטים מלוכניים (במדינות המפרץ ובירדן) מושקעים ומרשימים ויזואלית. על פי רוב נעשה בהם שימוש בגווני כחול (הצבע הרב גוני ביותר בקשת הצבעים) המייצג יוקרה, אצילות, חוכמה, אמונה, רוחניות, אומץ, רוגע ושלווה (האתרים של מלך ירדן ואמירי

אתרים רשמיים לראשי הממשלות הפלסטיניות הן זו של הרשות בגדה המערבית והן זו של החמאס ברצועת עזה (לאסמאעיל הניה אותרו שלושה כרטיסים אישיים שונים ב-Facebook אולם לא ניתן לזהות בוודאות את העומד מאחוריהם וממילא אין הם מהווים אתרים רשמיים).

ככלל, ככל שהמדינה ריכוזית, כך מושם דגש רב יותר באתר על דמותו של המנהיג ופעילותו על חשבון המוסד

תמונתו של שליט לוב מעמר קד'אפי, מתוך אתר האינטרנט שלו

והתפקיד. במדינות הללו ניתן למצוא עיסוק נרחב במנהיג עצמו, במשנתו, נאומיו, ביקוריו השונים, תמונותיו וכד'. אתרים שכאלה מהווים במה לפעילות המנהיג וכוללים ראיונות ומסיבות עיתונאים שערך. באתרים של שליטים מלוכניים מושם דגש על ההיבטים המשפחתיים והשושלתיים של מורשת האבות, ובכלל זה פירוט שושלת המלוכה, קישורים לאתרים של בני המשפחה ושל הרעיות (ירדן, קטר ודובאי), אשר יופיעו על-פי רוב באנגלית כשפת ברירת המחדל.

אתריהם של מנהיגי איראן ולוב, משטרים אידיאולוגיים, משמשים במה כמעט בלעדית להבעת רעיונותיהם. זאת, תוך שימוש במגוון רחב של שפות (אתר מנהיג לוב מתורגם לשמונה שפות ואתר מנהיגה הרוחני של איראן פעיל בעשר שפות), או אף שימוש בשפה האנגלית כברירת מחדל (הבלוג של נשיא איראן). יצוין כי מרבית האתרים פעילים בעיקר בשפה הערבית תוך

לאינטרנט בעיקר ככלי תעמולה להעצמת דמותו של המנהיג, פועלו, המסורת והשושלת. זאת אף בקרב מדינות דיקטטוריות ובעלות שיעורי חדירה נמוכים של האינטרנט וכאלה המונעות מאזרחיהן שימוש חופשי בו. בנוסף, ככל שהממטר מבוסס יותר על אידיאולוגיה, כך ישמש אתר המנהיג במה פעילה יותר למשנתו, כתביו ונאומיו ובשפות רבות יותר. כמו כן, נמצאו קווים משותפים בולטים בין אתרי מנהיגי מדינות רב-מפלגתיות ומנגד בין אתרי שליטים מלוכניים במבנה האתר ותכולתו. מכלל ההן ניתן ללמוד על הלאו ולבחון בהמשך, לאור ריבוי אתרים הקיימים, את עובדת העדר אתרים למספר מנהיגי האזור.

ד"ר טל פבל*

דובאי, כוויית וקטר). מעניין כי אף באתריהם של נשיא איראן ושל מנהיגה הרוחני נעשה שימוש בגווני הכחול (כאשר בראשון הגוון בהיר מיתר האתרים ובאחרון כהה ונעדר הגוון המלכותי הקיים בהם).

בנוסף קיימים אתרים אשר נראה כי הרחיקו לכת והוסיפו את גווני החום לצד הכחול, בבחינת המים-שמיים והארץ באתר אחד ובמנהיג אחד. הדבר בולט במיוחד באתרו של אמיר כוויית ומצוי גם באלו של המלך

עבדאללה

(גווני זהב)

ושל אמיר

דובאי. כמו

כן, באתריהם

של המלך

חסין, רעית

אמיר קטר.

תמונתו של מישל סולימאן, נשיא לבנון, מתוך אתר האינטרנט שלו

בשני אתריו של נשיא תוניסיה שולטים גוונים שונים של הצבע הסגול הנחשב לרוחני ביותר והמשלב בין הפיזי (האדום) והמחשבתי (הכחול). צבע זה נתפס כמעניק יציבות ועקביות וכצבע החזון והמטרות הנעלות.

מנגד, בין אתרי נשיאי ממשלים רב-מפלגתיים (אלג'יריה ולבנון) וריכוזיים פחות מאחרים, קיימת זהות מפתיעה; לצד ההתייחסות הנפרדת למוסד הנשיאות ולעומד בראשו, קיים צילום קטן של נשיא המדינה וגדול ממנו של ארמון הנשיאות. כמו כן נעשה שימוש כמעט זהה בגווני הקרם (צבע החום מקושר עם טבעיות, חריצות, רצינות, ארגון וביצוע).

לסיכום, לא נמצא קשר ישיר בין קיום אתרים למנהיגים במזרח התיכון לבין שיעור חדירת האינטרנט או מידת החופש במדינות אלו. קיומם של אתרים לרוב מנהיגי האזור מעיד על החשיבות המיוחסת

* ד"ר טל פבל, בעל תואר ד"ר במזרח התיכון מאוניברסיטת בר אילן ומומחה לאינטרנט וטכנולוגיה במזרח התיכון ובעולם האסלאמי – info@TalPavel.com

ערב הסעודית

אונס הנערה מקטיף: סיפורו של המשפט שמסעיר את סעודיה

נשים סעודיות¹

כבן 18 באמצע שנת 2006. לאחר מספר התכתבויות באי-מייל נאותה הבחורה למסור לבחור את מספר הטלפון בביתה. ואולם כעבור מספר שיחות איים הנער כי במידה ולא תשלח לו את תמונתה יתקשר להוריה ויספר על הקשר האסור. בלית ברירה שלחה הנערה את תמונתה בתקווה כי בכך תבוא הפרשה לקיצה. כעבור מספר חודשים התארסה הבחורה ומחשש שתמונתה תתפרסם בציבור ותגרום לביטול נישואיה, היא יצרה קשר עם הנער על מנת לבקש את תמונתה חזרה. הבחור מצדו הסכים לבקשה אך התנה את החזרת התמונה בפגישה עמה. כעבור מספר ימים נפגשו השניים ברחוב מרכזי בעיר השיעית קטיף שבמזרח המדינה. הבחור ביקש מהנערה להיכנס עמו לרכבו ומשניאותה פתח בנהיגה פרועה לכיוון סמטה אפלה בעיר שם הוצאה מהרכב ונאנסה באכזריות על ידי שבעה צעירים נוספים. הם צילמו את האירוע ואף התקשרו לאחר מכן למשפחת הנערה על מנת להזהירם לבל ידווחו לשלטונות.

שישה חודשים לאחר האירוע החליטה המשפחה לגשת לתחנת המשטרה ולהתלונן על האירוע. בחודש אוקטובר 2006 נפתח משפטם של השבעה ובסופו נדונה הנערה ל-90 מלקות. בית המשפט קבע כי הנערה הפרה את החוק המקומי בכך שניאותה להיכנס לרכבו של גבר זר וכי האשמה על האונס נופלת על כתפיה. כתוצאה מפסיקת בית המשפט דרשה משפחת הנערה לערער על ההחלטה וביקשה להעלות את הדיון לבית המשפט העליון. שנה לאחר מכן נידון שוב המקרה, הפעם גזר בית המשפט על הנערה חצי שנת מאסר ו-200 מלקות בטענה כי הנערה לא הכחישה שנפגשה עם גבר שלא הכירה קודם לכן. במקרה או שלא במקרה נמסרה פסיקת בית

המקרה של אונס הנערה מקטיף, בו נערה שנאנסה נמצאה אשמה ונידונה למלקות, הנו אירוע מכונן בהיסטוריה של סעודיה. האירוע הנו ביטוי נוסף למאבק בין הכוחות השמרנים בממלכה ובין הכוחות הליברלים. הסיפור זכה לסיקור נרחב בכלי התקשורת הערביים ואף למחאה ציבורית עולמית. התגובות הסוערות ברחוב הסעודי איימו לערער את היציבות של המדינה, שגם כך סובלת מאיומים פנימיים, דבר שחייב את המלך הסעודי להתערב על מנת להרגיע את הרוחות. ולמרות שחלפו שנתיים מאז נחשפה הפרשה שבה העיתונות הסעודית להזכיר גם החודש את המקרה על מנת לבטא את כובד משקלם של חכמי הדת בעיצוב פניה של הממלכה הערבית הסעודית. כל זאת לאחר שגם החודש דווח על מספר אירועים בהם נעצרו מספר נשים בסעודיה באשמה שהתרועעו עם גברים בלי ליווי של אחד מבני משפחתן.

תחילתו של האירוע באתר היכרויות סעודי שהפגיש בין בחורה בת 16 ובין בחור

¹ התמונה לקוחה מתוך :

http://www.gulfnews.com/gulf/saudi_aria/10183676.html

המשפט יום לאחר "יום האישה" הבין לאומי.

ואולם המקרה לא הסתיים בכך. רשתות הטלוויזיה הערביות רעשו למשמע הפרשה. תחנות הטלוויזיה של לבנון הצליחו לראיין באופן בלעדי את בעלה של הבחורה שיצא להגנתה ואף הצליח לרגש מיליוני צופים בכל רחבי העולם הערבי והמוסלמי. העובדה כי הנערה הייתה ממוצא שיעי העלתה את חמתם של אנשי דת מאיראן וכן את האוכלוסייה השיעית בסעודיה המונה כשני מיליון תושבים. האחרונים זוכים ליחס מבזה מצד השלטונות ונאסר עליהם כל ביטוי של פולחן. כך למשל נאסר עליהם להקים מסגדים, ללמוד וללמד על התנועה השיעית, לבקר במקומות הקדושים לשיעים, למלא תפקידים בכירים במנהל הציבורי, לצאת מהערים השיעיות ללא אישור מהשלטונות, לשרת בצבא הסעודי והם אף נדרשים לשבת בשורות האחרונות של אולמות הלימוד באוניברסיטאות הסעודיות. לפיכך איים מקרה זה לעורר את המיעוט השיעי בסעודיה שרובו מתגורר בסמוך לשדות הנפט של סעודיה החשובים לכלכלה המקומית.

הלחץ הציבורי מצד גורמים ליברלים בממלכה, גורמים שיעים במדינה, ארגוני זכויות אדם בין לאומיים וכן הלחץ מצידה של איראן, הביא לתוצאות הרצויות. בתחילת חודש ינואר 2008 נאות המלך עבדאללה לחון את הנערה ולהביא לסיומה של הפרשה. המלך הסעודי סבר כי הפרשה הסבה נזק עצום לתדמיתה הבעייתית גם כך של סעודיה וגרם למחאה רבה מצד מדינות מערביות וארגוני זכויות אדם. ואולם החנינה שהעניק המלך גרמה לביקורת רבה גם מצד אנשי הדת בממלכה שחשו כי המלך נכנע ללחץ מערבי וסוטה מהמשפט האסלאמי הנהוג במדינה. כתוצאה מכך

נאלץ המלך עבדאללה לוותר על מספר סוגיות שעמדו על הפרק וביטאו שינוי בקו כלפי נשים במדינה וביניהן הענקת רישיון נהיגה ומתן אפשרות לנשים להשתלב במקצועות "גבריים" כמו הנדסה. בכך הגיעה לקיצה עוד פרשייה שעמדה לערער את האיזון הדק בין הכוחות הליברלים ובין הכוחות השמרנים בסעודיה. בשלב זה עושה העיתונות הסעודית שימוש באירוע על מנת להזכיר לציבור הסעודי כי חכמי הדת פוגעים פעם אחר פעם בתדמית של המדינה והופכים את סעודיה לסמל לדיכוי נשים.

ד"ר יוסי מן*

ארצות הברית והמזרח התיכון

"מה שהיה הוא שיהיה... אין חדש"

תחת השמש": השוואה בין מדיניותו

המזרח תיכונית של הנשיא קנדי ובין

מדיניותו של הנשיא לאובאמה -

חלק א'

נשיא חדש נכנס אל הבית-הלבן. בניגוד לקודמו הרי שהנשיא הנוכחי נהנה מכריזמטיות, מקורות חיים מרשימים ושאיפה לחולל שינוי משמעותי במעמדה של המעצמה הגדולה בעולם. בדומה לנשיא הדמוקרטי ג'ון פ' קנדי (1961-1963), שהחזיק במשנה פוליטית שונה לחלוטין מזו של קודמו בתפקיד- דוויט ד. אייזנהאואר הרפובליקני (1953-1961) מבקש עתה גם ברק ח. אובאמה לנקוט במדיניות שונה בתכלית מזאת של ג'ורג' וו. בוש הבן (רפובליקני). בשורות הבאות נבקש לעמוד על קווי הדמיון בין שני הנשיאים, קנדי

* ד"ר יוסי מן הנו מרצה במחלקה למזה"ת באוניברסיטת בר אילן ומתמחה במדיניות המפרץ הפרסי ובשוקי הנפט במזרח התיכון.

האמריקנית ולא דרך נקודת המבט הערבית-מקומית.

ואכן, בתקופת כהונתו של אייזנהאואר היתה ארצות הברית מעורבת בשלל מלחמות ומאבקים אזוריים ברחבי העולם. היא הביאה לסיומה של מלחמת קוריאה, נכנסה למלחמה קרה מול ברית המועצות, הפילה בקוניה את ממשלת מוצדק באיראן, הפעילה את "דוקטרינת אייזנהאואר" בעקבות משברים בירדן ובסוריה, פלשה ללבנון בשנת 1958, ולבסוף סיבכה עצמה בסכסוך הודו-סין, אשר לימים הביא לכניסת ארצות הברית ל"מלחמת וייטנאם".

נאום ההשבעה של ג'ון פ. קנדי: "אל תשאל מה מדינתך יכולה לעשות עבורך, שאל מה אתה יכול לעשות עבור מדינתך".²

נדבך נוסף ביסודות המדיניות של קנדי בסוגיית המזרח-התיכון היה גישתו כלפי הסכסוך הישראלי-ערבי. מחד, טען הנשיא קנדי כי על ארצות הברית לשחק תפקיד מרכזי בשמירת היציבות בזירה המזרח-תיכונית אך מאידך טען כי על כתפיה האחריות למצוא פתרון כולל (לא פתרון חלקי או זמני) לסכסוך הערבי-ישראלי ולהביא את הצדדים לידי הסדר. הסדר קבע אשר ימצא פתרון לכלל הבעיות עליהן חלוקים הצדדים ויתבסס "לא על הפסקת

ואובאמה; נבחן את האתגר המזרח-תיכוני כפי שמצטייר בעיניהם; ובמיוחד ננתח את ניסיונותיו של קנדי, על הצלחותיו וכישלונותיו, להשכין שלום באזור תוך ניסיון להפיק לקחים לגבי סיכוייהם לעשות כן גם היום. מוקד ההשוואה ייעשה בעיקר באמצעות מקרה הבוחן של יחסי ארצות הברית-מצרים דאז, ויחסי ארצות הברית-איראן היום.

דווייט ד. אייזנהאואר¹

השאיפה לחולל שינוי במדיניות הפנים והחוץ של ארצות הברית השתקפה בנאומיו, כתביו והצהרותיו לתקשורת של הנשיא קנדי. הוא סבר כי על ארצות הברית, מתוקף היותה המעצמה המובילה בעולם, אחריות לגלות מעורבות ומנהיגות בענייני העולם, ובפרט בענייני המזרח-התיכון. ואולם לדאבונו, ממשל אייזנהאואר נכשל במשימה חשובה זו, כישלון שהוביל לפגיעה קשה במעמדה העולמי בכלל והמזרח-תיכוני בפרט, ולאבדן ההגמוניה לטובת ברית המועצות. קנדי גם מתח ביקורת קשה על דוקטרינת הבריתות האזוריות, משום שלדיו מדיניותו של קודמו ראתה את המזרח-התיכון כעוד "פרובינציה אמריקנית". הנשיא אייזנהאואר ומזכיר המדינה ג'ון פ. דאלס, טען קנדי, לקו בחוסר הבנה של העולם הערבי, והתאמצו לראות את בעיות המזרח-התיכון דרך נקודת המבט

² התמונה מתוך:

http://www.usnews.com/dbimages/master/4668/FE_DA_080512ghosts_11903.jpg

¹ התמונה מתוך:

http://www.digitalhistory.uh.edu/do_history/devisions/images/eisenhower2.jpg

את מתנת החופש הנפלאה והעברנו אותה בבטחה אל הדורות הבאים.⁴

48 שנה אחרי כהונתו של הנשיא קנדי שינן אובאמה לבוחריו את הסיסמא "כן אנחנו יכולים", ומילים אלו הצעידו אותו כל הדרך אל הבית הלבן. כמו קנדי גם אובאמה – נשיא צעיר, נואם מוכשר ובעל קסם אישי – חותר בקצרה מהיר להביא שינוי לאמריקנים בימים טרופים אלה. משימה לא קלה מונחת לפניו, שכן ארצות הברית סובלת ממשבר הכלכלי חמור ובדומה לקנדי גם אובאמה יורש משבר תדמיתי קשה של המעצמה הגדולה בעולם, בעיקר בעיני תושבי המזרח-התיכון. על-פניו נראה כי בוש הרס, לכאורה, כל חלקה טובה ביחסי ארצות הברית-מדינות ערב. הוא עשה זאת באמצעות "דיפלומטיה נוסח טקסס" או "דיפלומטיה הקאובוי", ודרדר את עמדת ההשפעה האמריקנית במזרח-התיכון לשפל המדרגה. בעקבות פיגועי ה-11 בספטמבר סיבך הנשיא בוש את ארצות הברית באפגניסטן ובעיראק. הוא ניסה לבודד ללא הצלחה את איראן, ובימיו היחסים מול סוריה הגיעו לשיאים חדשים של מתיחות, ובראשם "חוק האחריות הסורית"⁵ ודחיקת רגליה של דמשק מלבנון. אולם, לא רק במזרח-התיכון ירדה קרנה של ארצות הברית. ההשפעה האמריקנית ספגה מכות כואבות גם מול צפון-קוריאה, רוסיה של ולדימיר ו. פוטין, ובעיקר בבית, באמריקה הדרומית, מול השליט הבלתי-מעורער של ונצואלה, הוגו צ'אוס.

אש מזוינת כי אם על כבוד, המתקבל לא מתוך פחד אלא מתוך ידידות אזרחית.³

לצד הביקורת על המדיניות של ממשל אייזנהאואר ביקר קנדי בחריפות את דרך קבלת ההחלטות המסורבלת של הממשל שקדם לו אשר נשענה לטעמו בצורה כמעט מוחלטת על יועצים, פקידים ובירוקרטים. הוא שאף לשבור את המערכת הסבוכה שהקיפה את אייזנהאואר, ולהקים במקומה קבוצה קטנה יותר של עוזרים מוכשרים אשר יקבלו החלטות בפורום מצומצם הרבה יותר מזה של הממשל הקודם. בתוך כך, ולמעשה כהמשך ישיר "לגישה הישירה", ביקש קנדי לבסס את מדיניותו גם על מגע בין-אישי ולא על ידי קשרים עקיפים של בכירים במחלקת המדינה עם מנהיגים וראשי מדינות אשר יצרו פערים בין הממשל בווישניגטון ובין ממשלות שונות. אמנם היה זה מזכיר המדינה דאלס אשר הגיע למסע מקיף בשנת 1953 אל המזרח-התיכון וגם חיבר דו"ח מעמיק ופרטני על מסעו, אולם ללא ספק היתה זו הגישה החמה ובגובה העיניים של קנדי שגשרה על הפערים והובילה, לפחות בהתחלה, להתקרבות בין ארצות הברית למדינות ערב.

נאום ההשבעה של ברק ח. אובמה: "מי יתן וילדי ילדינו יאמרו שכאשר היינו תחת מבחן, סירבנו לסיים את המסע, לא פנינו לאחור ולא היססנו; ובמבט אל האופק ורוח אלוהים עימנו, נשאנו קדימה

⁴ התמונה מתוך:

http://www.shalldnation.com/images/barack-obama_inauguration_6.jpg

⁵ חוק האחריות הסורית עבר בקונגרס האמריקני בדצמבר 2003 ומטרתו להפעיל סנקציות שונות על סוריה, מהיותה מדינה תומכת טרור.

³ Nevins, *The Strategy of Peace*, p. 148.

במהלך הניסיון הראשון והכושל שלו להיבחר לקונגרס בשנת 2000 הוא ביקר את המדיניות של ממשל קלינטון אשר לטעמו תמך יתר על המידה במדיניות הישראלית ולפיכך הצהיר על התנגדותו לכיבוש ולבנייה בהתנחלויות. כמו כן, מעשי-האיבה בין הצדדים תוארו על-ידו "כמעגל אלימות" (cycle of violence) בעוד שרבים מחבריי המפלגה הדמוקרטית ראו בהם "אלימות פלסטינית ותגובה ישראלית" (Palestinian violence and the Israeli response). אובמה קרא לממשל בוש לעשות מאמצים רבים יותר למען השלום וגם תמך ב"יוזמת ג'נבה", דבר אשר הביא לתמיכת מחנה השלום בו, הן בישראל והן בקרב הציבור האמריקני. יחד עם זאת, הוא גם הצהיר כי "אין להכתיב לישראלים מה הכי-טוב עבורם ועבור האינטרסים הביטחוניים שלהם", והוסיף "אף ראש ממשלה ישראלי לא צריך להרגיש כמי שנגרר לשולחן המשא-ומתן".⁹

עד כה שרטטנו בקווים כללים את הירושות שקיבלו קנדי מאייזנהאואר ואובמה מבוש. כמו כן, עמדנו על ההבדלים בין התפיסות המדיניות של קנדי ואובמה הדמוקרטים ובין התפיסות של אייזנהאואר ובוש הרפובליקנים. במאמר הבא ננתח על-פי דוגמאות את יישום קווי המדיניות של קנדי במזרח-התיכון ונשווה אותה לצעדיו הראשונים של אובמה באזור.

ד"ר יהודה בלנגה*

⁹ שם; <http://www.fpi.org/fpifxt/4886>
 * ד"ר יהודה בלנגה מלמד במחלקה ללימודי המזרח-התיכון באוניברסיטת בר-אילן, מתמחה ביחסי המעצמות הגדולות והמזרח-התיכון. מאמר זה מבוסס על כמה מקורות ביניהם: עפר מזר, בצלו של הספינקס (ירושלים: משרד הביטחון, 2003); Allan Nevins (ed.), *The Strategy of Peace* (New-York: Popular Library, 1961)

ג'ורג' ו. בוש⁶

למול הגישה הטקסנית והמחוספסת של בוש הביא איתו אובאמה גישה ידידותית, קלילה ושוחרת-שלום. הוא דוגל בהידברות עם כל מדינה באשר היא, ומצדד בהידוק היחסים עם מדינות ערב והעולם המוסלמי בכלל. בהקשר זה, בשונה מקודמו, הוא לא יוצר משוואות אוטומטיות של "צירי רשע" וכדומה. אובמה התנגד למלחמה בעראק וטען כי "צדאם לא מציב איום מידי וישיר על ארצות הברית או על שכניו".⁷ במקום "דיפלומטיית חרבות" העדיף אובאמה לתת לאו"ם לעשות את העבודה מול הרודן העראקי. ביקורת על ממשל בוש השמיע אובמה גם בסוגיה האיראנית, כאשר לדידו המדיניות האמריקנית הכוחנית נגד טהראן לא תניב את הפירות הרצויים במבחן התוצאה. מאידך, אין זה אומר כי הוא מזלזל בהתחמשות הצבאית של איראן, ואגב כך טען כי "האיום מאיראן הוא אמיתי, והמשימה שלי כנשיא תהיה להעלים את האיום הזה".⁸

דעה מגובשת והחלטית יש לאובמה גם בסוגית הסכסוך הפלסטיני-ישראלי. עוד בטרם נבחר לנשיא הוא צידד במדיניות אמריקנית מאוזנת כלפי הסכסוך ובעד פתרון כולל של שתי מדינות לשני עמים.

⁶ התמונה מתוך:

<http://www.topnews.in/usa/files/President-George-W-Bush.jpg>

⁷ <http://www.fpi.org/fpifxt/4886>

⁸ ידיעות אחרונות, ה-29 בפברואר 2008.

הסכסוך הערבי-ישראלי

חיפה בין אפריל (1948) למאי

(2007)

הגנים הבהאיים בחיפה¹

מדי שנה, בחודשים אפריל ומאי, עולה שוב קולם הטורד מנוחה של הנרטיבים המנוגדים. היהודים בישראל חוגגים את תקומת המדינה ואילו המיעוט הערבי, ברובו הגדול, מתעטף בתוגת ה"נִכְבָּה", האסון שפקד את הפלסטינים במלחמת העצמאות, עם התבוסה במלחמה, העקירה והגלות. לגבי כל צד הנרטיב הוא נשמת אפו, הוא הסיפור שעליו גדל ועליו נבנו שייכותו ומחויבותו לעמו. מראשית הזיכרון של ילדותי, נמצאים עימי המרירות והאבל של יום הזיכרון לשואה ולגבורה המתלכד כמעט עם העצב של יום הזיכרון לחללי מלחמות ישראל ובסיומם השמחה חסרת הרסן של יום העצמאות. האם ניתן להשתחרר מן המלכודות של העבר ולבנות עתיד טוב יותר? ניתן להשיב על שאלה זו בחיוב, אך התנאי הוא שיש לראות את שני צידי המטבע ולקבל גם ביקורת על האמונות שהם חלק מאיתנו, כמעט מבטן אימנו. התנאי תקף לשני הצדדים לסכסוך. כל אחד מהם צריך להיות מסוגל לבחון את עצמו בביקורתיות

ולהתקדם חלק מן הדרך לקראת האחר. כך, למשל, בעוד שהנרטיב הפלסטיני טוען שהיהודים הגלו את הערבים במלחמת 1948, ישנן עדויות חשובות הטוענות שבמרבית המקרים לא כך היה הדבר וכי הגירוש היה רק אחד הגורמים לגלות הפלסטינית ולא הגורם העיקרי שבהם.

מקרה מבחן חשוב הוא חיפה. יציאת ערביי חיפה מעירם הייתה אחד האירועים החשובים ביותר במלחמה. רק מיעוט קטן מ- 70,000 הערבים שהתגוררו בעיר, נותר בה אחרי המלחמה. חיפה הערבית מילאה תפקיד מפתח לגבי צפון הארץ ועזיבתה השפיעה על מנוסתם של הערבים ממחוז חיפה כולו ומאזורים אחרים בארץ ישראל, ובכלל זה יפו, עכו וצפת. בארבעת חודשי המלחמה הראשונים, עקב האלימות והטרור העירוני הגוברים, עזבו את העיר בין 20,000 ל- 30,000 בני המעמד הבינוני והגבוה ומצבם של הנוותרים הלך והתערער.

בין ה-21 – 22 באפריל יצאה ההגנה להתקפה האחרונה בחיפה. ככלל, העריכו מפקדי חטיבת "כרמלי" ובראשם משה כרמל, את עוצמתם של הערבים בחיפה באופן מופרז והופתעו מנפילתה המהירה. המוראל בקרב הערבים היה נמוך ביותר ומרבית המנהיגים החשובים, כולל המפקד הצבאי וסגנו, ברחו מהעיר. בשעות אחר הצהריים של ה- 22 באפריל, נשברה עיקר ההתנגדות הערבית לאחר מספר קרבות קשים ובהם הקרב על "בית הנג'אדה".²

² בית הנג'אדה ('בית ועד שכונות המזרח' המכונה בית הנג'אדה על שם מיליציה פלסטינית), בית אבן בן כמה קומות ששלט ממזרח על הגשר היחידי החוצה את ואדי רושמייה. הבית נכבש על ידי מחלקה מגדוד 22 של חטיבת כרמלי בקרב שנמשך קרוב ליממה. קרב זה נחשב לאחד מן הקרבות המכריעים במערכה לכיבוש חיפה במלחמת העצמאות ובו נפלו 7 מהלוחמים ו- 16 נפצעו. ראה בהרחבה: צדוק אשל, מערכות ה"הגנה" בחיפה, (תל אביב: הוצאת משרד הביטחון, 1998) עמ' 350 – 360.

¹ התמונה מתוך:

http://www.iichaifa.esteri.it/IIC_Haifa

בתיווך המפקד הבריטי של הגזרה הצפונית, יו' ס' סטוקול, הציגה ההגנה תנאים להפסקת האש. בתנאי הפסקת האש נאמר כי הערבים ימסרו את נשקם לידי הבריטים ואלו ימסרו אותו להגנה ב- 15 במאי; כל הגברים הערבים הזרים בגיל צבא יגורשו; יוסרו כל החסימות הערביות על הכבישים; נאצים מאירופה המשרתים בשורות הערבים ייעצרו; יוטל עוצר על השכונות הערביות ל- 24 שעות כדי להבטיח פירוק כל הנשק; כל אדם בחיפה ימשיך בחייו: "ערבים ימשיכו בעבודתם כאזרחים שווים וחופשיים של חיפה וייהנו מכל השירותים יחד עם תושבי הקהילה".³

סטוקול זימן לישיבה בבניין העירייה ב-22 באפריל, בשעה 16:00, את ראשי שתי הקהילות. שתי המשלחות הסכימו לתנאי הפסקת האש שפירושה היה כניעה של הערבים. ראש עיריית חיפה, שבתאי לוי, פתח את הפגישה בהביעו משאלה, ששתי הקהילות תוכלנה לחיות יחד בשלום ובידידות. סטוקול קרא את תנאי ההגנה והערבים התנגדו לכך שירשם כי הנשק שימסרו לבריטים ימסר בסופו של דבר להגנה. הדוברים מהצד היהודי הותירו על הבריטים רושם של רוחב לב ומתינות ואילו הערבים עוררו התנגדות. אחד מהם אף אמר, כי הערבים אמנם הובסו בסיבוב אחד של הקרב, אך יהיו עוד סיבובים. הפגישה הופסקה ב-17:30 וחודשה ב-19:15. הערבים הצהירו כי אינם יכולים לחתום על הפסקת אש מכיוון שאין להם שליטה על הגורמים הצבאיים בעיר. אחר כך העלו הצעה חלופית: "האוכלוסייה הערבית מבקשת לפנות את חיפה...גברים, נשים וטף".⁴ ההודעה הכתה בתדהמה את הנציגים

³ בני מוריס, לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947 – 1949 (תל אביב: עם עובד, 1991), עמ' 116.
⁴ שם, עמ' 118.

היהודים והבריטים. ראש העיר, לוי, פנה אל הערבים "בלהט רב" וביקשם לשקול את הדברים. הוא אמר שאל להם לעזוב את העיר שבה חיו מאות בשנים, בה נקברו אבותיהם ובה חיו זמן כה רב בשלום ובשותפות עם היהודים. נציגים נוספים מהצד היהודי ואף סטוקול עצמו ניסו לשכנע את הערבים לחזור בהם וכי מדובר במשגה חמור.

נראה כי ההסבר להחלטה הערבית נעוץ במה שקרה בזמן שבו הופסקה הפגישה. על פי אחת הגרסאות, ראשי הערבים התקשרו לועד הערבי העליון בדמשק. המופתי, חאג' אמין אל-חוסייני, פקד עליהם לעזוב את העיר ולא להסכים לתנאי הכניעה, מכיוון שקרובה הפלישה של צבאות ערב לארץ וזו תיפול לידי הערבים. ראשי היישוב היהודי, הופתעו ונבוכו מיציאת הערבים מחיפה. הם היו בטוחים שמדובר במזימה שנועדה להשחיר את פניהם של היהודים ולהציגם כמגרשים ערבים משטח המדינה היהודית. מזימה זו באה לאלץ את מדינות ערב להתערב עם צבאותיהם הסדירים כדי להקל על מצוקת הערבים בארץ ולשכנע את דעת הקהל העולמית כי פלישת הצבאות הערביים נועדה להציל פלסטינים נרדפים. על פי גרסא אחרת, נראה שהנציגים הערביים קיבלו הוראות שלא לחתום על הפסקת האש, יהיו אשר יהיו תנאיה, מכיוון שהדבר היה מוביל לרציחתם על ידי תומכיו הקיצוניים של המופתי. זיכרון הטרור הפנימי מהשנים 1936 – 1939 היה עדיין טרי מאוד וסביר להניח שהנכבדים המוסלמים "הורו" לנכבדים הנוצרים, שהיוו את המשלחת הערבית במחצית השנייה של הישיבה בבניין העירייה, שלא לחתום על שום הסכם של הפסקת אש. נציגי הערבים הנוצרים העדיפו שלא לחתום על הפסקת אש, כדי שלא להצטייר כבוגדים ובאותה עת

רצו להפסיק את שפיכות הדמים ולכן בחרו בפינוי.

סטוקול ביקש מן הערבים לעיין מחדש בהחלטתם, ולאחר שעמדו על דעתם, נענה לבקשת הערבים להעמיד כלי רכב וכלי שיט לצורך פינוי האוכלוסייה הערבית. הועד הערבי העליון לא נקף אצבע כדי להפסיק את יציאת הערבים, שנמשכה 8–9 ימים, ותומכיו אף קראו לכל הערבים לעזוב את העיר. הבריחה מחיפה, תחת אש מרגמות של ההגנה, החלה בבהלה איומה ואחר כך נערכה בצורה מסודרת יותר על ידי אוניות של הצי הבריטי, משאיות ומכוניות. מספר יהודים דוברי ערבית ניסו לשכנע את תושבי השכונות הערביות להישאר בבתיהם. ברדיו, בעיתונות, באמצעות מנשר של ההגנה ועל ידי ההסתדרות התבקשו הערבים להישאר בבתיהם – אך ללא הועיל. בכרוז בשפה הערבית מטעם מועצת פועלי חיפה לתושבי חיפה הערבים, ב-28 באפריל 1948, נכתב:

"על חיפה עברה תקופה ארוכה שבה חיינו וחיינתם אתם תחת צל הביטחון והאחוה, ההבנה ושיתוף הפעולה. העיר המשותפת שגשגה והתושבים היהודים והערבים שגשגו, עד כדי כך שהייתה לדוגמה ליתר הערים, עד שהתהפך המצב בינינו לביניהם. פרצה עוינות דמים – אנחנו הזהרנו אתכם מפניה והתרענו בפניכם על התוצאות הקשות. אבל היום, בעזרת השם, טוהרה העיר מסוכני הרשע... אנחנו קהילה שאוהבת את השלום, ולא נסייע לפגוע בבני העדה המוסלמית שמעוניינים כמונו לפעול בכבוד, ואין לכם ממה לחשוש. אל תחריבו את בתיכם במו ידיכם. אל תשחיתו בעצמכם את רכושכם ואל תביאו על עצמכם את ייסורי הנדידה וסבל הגלות. תדעו שאם תעזבו מחכים לכם רק העוני, ההשפלה והביזוי. אבל כאן בחיפה הדלת פתוחה בפניכם כדי שתחזרו לעבודתכם ולשמירה על בתיכם וכספכם, ורווחה למשפחותיכם ולילדיכם".⁵

תמיר גורן קובע במחקרו כי: "המנהיגות היהודית [בחיפה] פעלה נמרצות למנוע את

הבריחה ההמונית, וכשלא עלה בידה לעשות זאת ניסתה למתן את ממדי התופעה. לא ננקט שום צעד לעודד את הערבים לעזוב את העיר, קל וחומר לגרשם. עדויות של יהודים, ערבים ובריטים מאשרים חד-משמעית קביעה זאת".⁶

במאי 2007, פרסמה קבוצה של אקדמאים ופעילים פלסטינים, הצהרה בדבר החזון המשותף לפלסטינים במדינת ישראל. ההצהרה היא תוצאה של חמש שנות עבודה בחסות מדה אל-כרמל, המרכז הערבי למחקר חברתי יישובי בחיפה. המסמך דן בעבר, בהווה ובעתיד. מטרת ההצהרה ושני מסמכים נוספים (החזון העתידי והחוקה הדמוקרטית) היא לעורר דיאלוג פתוח בתוך החברה הערבית בישראל ובינה לבין החברה היהודית-הישראלית "למען בניית עתיד טוב יותר לעמינו".

כך מוצגת בהצהרה ההיסטוריה של התחדשות היישוב היהודי בארץ ומלחמת העצמאות:

"בסוף המאה התשע עשרה החלה התנועה הציונית את מפעלה הקולוניאליסטי-התיישבותי בפלסטין. בהמשך, התנועה הציונית, בתיאום עם הקולוניאליזם העולמי ובהסכמת הריאקציונריות הערבית, החלה לממש את מפעלה שתכליתו כיבוש מולדתנו ומימוש שאיפתה להפוך אותה למדינה ליהודים. בשנת 1948, שנת אל נכבה [האסון, בערבית] של העם הפלסטיני, התנועה הציונית ביצעה מעשי טבח נגד בני עמנו, הפכה את מרביתם לפליטים, הרסה מאות מכפרינו ועקרה מערינו את רוב יושביה".

המאבק הפלסטיני האלים נגד ההתיישבות הציונית ושיאיו ב"מרד הערבי הגדול" בשנים 1936–1939 ובמחצית השנה הראשונה של מלחמת העצמאות, ההחלטות שקיבלו המנהיגים הפלסטינים – כדוגמת

⁵ תמיר גורן, חיפה הערבית בתש"ח (מכון בן גוריון: 2006), עמ' 230.

⁶ שם, עמ' 228–229.

לבנון

הפנינה – מרגלת יהודייה בלבנון

דארין חמזה¹

סרט לבנוני חדש אשר מוצג כעת בבתי הקולנוע בלבנון מתאר את קורותיה של סוכנת המוסד שולה כהן, אשר פעלה בלבנון בשנות החמישים. הסרט נקרא "שולה כהן – הפנינה" והוא נעשה בבימויו של הבימאי הלבנוני פואד ח'ורי. הסרט עוקב אחר שולה כהן והאנשים אשר שיתפו עמה פעולה בתקופות פעילותה. סיפור הסרט מתחיל דווקא מן הסוף, מהתקופה בה שהתה כהן בכלא הלבנוני. לאחר מכן הסרט מתאר את יחסיה של כהן עם המוסד ועל האופן בו אספה ידיעות עבור מפעיליה.

בימאי הסרט, פואד ח'ורי, מגדיר את שולה כהן כדמות בעלת השפעה רבה ויכולות רבות. הוא טוען שמדובר בסרט לבנוני העוסק בעניין לבנוני. זאת למרות שבשמה של כהן נקשרו גם ארגוני ביון נוספים, לא רק לבנוניים, כגון המִקְ'אבְּקָאָה הסורי. הסרט מציג את שולה כהן כדמות מפתח, אשר הפילה ברשתה גברים רבים, ולתפקיד שולה כהן נבחרה השחקנית הלבנונית דארין חמזה. אך נראה שדימוי זה

ההחלטה שהתקבלה לפנות את האוכלוסייה הערבית מחיפה – נעדרו כליל מההצהרה.⁷ במלחמת העצמאות נפלו למעלה מ-6000 חללים, כאחוז מהאוכלוסייה היהודית – שיעור מדהים בגודלו ביחס לאוכלוסייה. הלחימה של הפלסטינים בחודשי המלחמה הראשונים הייתה עזה ובמרץ 1948 אף חשש היישוב היהודי מתבוסה. כל אלו נעדרו מן הנוסח של הצהרת חיפה במאי 2007. הכותבים תובעים את "ההכרה בנרטיב שלנו [הפלסטיני] ובהיסטוריה שלנו במולדת הזאת". היכן ההכרה בקיומו של הנרטיב האחר? היכן ההכרה בעובדות המנוגדות לנרטיב הפלסטיני? כדי להגיע לדיאלוג שוויוני בין האוכלוסיות בארץ הזו ולפיתרון שפניו אל העתיד, על שני הצדדים לקחת אחריות על העבר, גם אם הוא רווי במכאובים ולהכיר בכך שישנן עובדות גם בנרטיב הנגדי.

ד"ר ישראל בן דור*

⁷ הצהרת חיפה, בתוך אתר מדה אל-כרמל, המרכז הערבי למחקר חברתי יישומי: www.mada-research.org

* ד"ר ישראל בן דור הוא היסטוריון, העוסק במחקר, תיעוד והוראה. מתמחה בחקר דימויי הערבים ביישוב היהודי ובמדינת ישראל והשפעתם על הסכסוך הערבי-ישראלי.

¹ התמונה מתוך: <http://www.al-akhbar.com/ar/node/109473>

"כשתחפשי לך עוזרים, וקשרים, היזהרי מפני המוסלמים הסונים... ודאי שאפשר למצוא פה ושם מישהו שאפשר לקנות אותו, אך כללית – מוטב להיזהר. עם השנים אפשר להסתדר; עובדה, אנחנו עובדים אתם זה שנים רבות. הם מיעוט במזרח התיכון, וברוב הארצות הערביות – מיעוט נרדף... אשר לנוצרים המארוניים, זוהי בעיה. בדרך כלל הם אוהדים לנו... אבל לא כולם עשויים מעור אחד. שימי לב, חוגי הכנסיה הם בסדר... גם 'הפלאנגות' אתנו, ובמידה פחותה, אך לא בהרבה, 'הליברלים' הלאומיים של כמיל שמעון. לעומת זאת, המארוניים מן הצפון – אולי משום שהם מיעוט המוקף רוב סוני – פחות מעוניינים מן (הנוצרים) האחרים להתבדל".²

תיאור זה מציג את המורכבות של החברה הלבנונית, ואת הזהירות בה צריך לנהוג בקשר לעדות בלבנון. הוא גם מציג את היחסים הטובים ששררו אז בין מדינת ישראל לבין האוכלוסייה השיעית בלבנון. יחסים אלו נתערערו והפכו לעוינות גלויה בעשורים האחרונים. לפיכך הסרט והרקע לפעילותה של כהן בלבנון מלמד על שברירותה של לבנון ועל הקושי בהבנת הלך הרוח במדינה זאת.

דני נאור*

רחוק מן המציאות. שולה כהן השתמשה אמנם בכוח נשיותה, אך מכאן ועד דימויה בסרט, המרחק רב. ולמרות זאת נראה שהסרט מעורר עניין בלבנון במיוחד על רקע תפיסתה של רשת הריגול הלבנונית שפעלה על פי מקורות זרים עבור המוסד הישראלי.

הרקע לפעילותה של כהן קשור בעובדה כי לבנון היוותה במשך השנים כר פורה לפעילות של ארגוני ביון שונים שפעלו בה באין מפריע. כך, החל מסוף שנות הארבעים ועד תחילת שנות השישים, פעלה שולמית (שולה) קשיק-כהן בלבנון. כינויה של הסוכנת היהודיה היה הפנינה ומכאן שמו של הסרט. במשך שנים היא הצליחה לקשור קשרים הדוקים עם בכירים במנגנוני הביטחון ובממשל הלבנוניים. ואולם כעבור מספר שנים היא נתפסה ונשפטה למאסר, אך שוחררה בעסקאות חילופי השבויים לאחר מלחמת ששת הימים.

כהן, ילידת ירושלים, נישאה לסוחר יהודי לבנוני עשיר. היא היגרה ללבנון יחד עם בעלה והתגוררה בואדי אבו-ג'מיל בבירות, בו פעלה קהילה יהודית ענפה. היא סייעה בהברחת יהודים מלבנון ומסוריה אל ישראל, ואף העבירה ידיעות מודיעיניות אל מפעיליה במוסד. קורותיה של קשיק-כהן מתוארים בספר המצוין של אביעזר גולן ודני פנקס, שם צופן הפנינה (בהוצאת זמורה ביתן). בספר, מתארים המחברים כיצד נשבתה כהן בעולם מלחמות הצללים, וכיצד למרות הפצרותיו של בעלה שתחדל מן הפעילות המודיעינית, היא המשיכה בשלה. במהלך שירותה בלבנון נפגשה כהן עם מנהיגים לבנוניים בכירים, ביניהם כמיל שמעון ופייר ג'מיל.

אחד החלקים המעניינים בספר הוא התדריך אותו קיבלה שולה כהן מאנשי המוסד בנוגע לחלוקת הכוחות בלבנון:

² אביעזר גולן ודני פנקס, שם צופן הפנינה (תל אביב: זמורה ביתן, 1980), עמ' 110-111.

* דני נאור הוא דוקטורנט במחלקה ללימודי המזרחית בבר אילן. הוא מתמחה בפוליטיקה הלבנונית וביחסי לבנון-סוריה.

הצטרפו לרשת החברתית החדשה העוסקת בענייני המזרח התיכון:

Saha Amma

הרשת מיועדת לאנשים המתעניינים במזרח התיכון ובעולם האסלאם.

[/http://sahaamma.ning.com](http://sahaamma.ning.com)

Mazat.Com

פורום הרצאות לסטודנטים לתארים מתקדמים

הפקולטה למדעי היהדות
המחלקה ללימודי המזרח התיכון
אוניברסיטת בר-אילן

מתכבד להזמין את הציבור הרחב למפגש החמישי של הפורום שיתקיים
אי"ה ביום חמישי ה-25 ביוני 2009 באולם "בק".

לוח הזמנים:

13:45 – 14:15 – התכנסות וכיבוד קל
14:15 – 14:30 – דברי ברכה מאת ד"ר זאב מגן ראש המחלקה.
14:30 – 14:40 – דברי ברכה מאת פרופ' מיכאל מ' לסקר מייסד הפורום
מטעם סגל המרצים במחלקה
14:40 – 14:50 – דברי ברכה מאת נציג הסטודנטים.

המרצים ונושאי ההרצאות:

14:50 – 15:25 – שמאי פישמן, האוניברסיטה העברית, נושא ההרצאה:
"התחדשות השריעה בקרב המיעוטים המוסלמיים בישראל ובאירופה:
הדומה והשונה".

15:25 – 16:00 – גיא ברכה, אוניברסיטת בר-אילן, נושא ההרצאה:
" צלב קרס בלבנון – תגובת יהודי בירות לנאציזם בגרמניה אל מול
חדירתו ל"פנינת המזרח התיכון".

16:00 – 16:15 – הפסקה.

16:15 – 16:50 – ד"ר זהר הדרומי-אלוש, אוניברסיטת בן-גוריון. נושא
ההרצאה: אלנור ואלנאר: מוטיב האש במפגשים בין הנביא מוחמד
לאלמנטים דמוניים.

16:50 – 17:25 – גל בן-ישי, אוניברסיטת בר-אילן, נושא ההרצאה:
שריפת קהיר, 26.1.1952 – מיתוס מול מציאות.

17:25 – 17:35 – דברי סיכום: פרופ' מיכאל מ' לסקר.